

نشست‌های برگزار شده در دانشکده حقوق و علوم سیاسی

عنوان نشست: حق بر دادرسی عادلانه در رسیدگی‌های مربوط به مواد مخدر و
روان‌گردان

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده حقوق و علوم سیاسی
مسئول نشست:	دکتر هیبت‌اله نژندی‌منش (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۷
اعضای هیئت علمی:	دکتر غلامحسین کوشکی، دکتر محمدرضا رهبرپور (اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	آقای علی علیزاده (مدیرکل حقوقی و امور مجلس ستاد مبارزه با مواد مخدر)
مسئله محوری نشست:	حق بر دادرسی عادلانه و چالش‌های آن در رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	وزارت دادگستری، قوه قضائیه، سازمان مبارزه با مواد مخدر

چکیده مباحث طرح شده:

اگرچه در حوزه‌های مختلف و ابعاد متعدد مقابله با مواد مخدر و روان گردان کارهای علمی زیادی صورت گرفته است، اما درخصوص ابعاد حقوقی مقابله با مواد مخدر و روان گردان ادبیات حقوقی بسیار ضعیف و ناچیز است. همچنین، در این خصوص چالش‌های متعددی وجود دارد که لازم است درخصوص آن‌ها میان دانشگاه و دستگاه و نهاد اجرایی ذی‌ربط هم‌اندیشی صورت گیرد تا از این طریق بتوان به تدبیری علمی و به‌روز برای حل مشکل اقدام نمود. یکی از چالش‌های فرارو در حوزه آیین رسیدگی به جرائم مرتبط با مواد مخدر و روان گردان می‌باشد. در این خصوص بحث دادرسی منصفانه موضوع مهم و ضروری است.

امروزه دادرسی عادلانه به‌عنوان یک حق بشری در اسناد بین‌المللی و قوانین اساسی کشورها شناخته می‌شود. در کنار رسیدگی‌های عادی، رسیدگی‌های مربوط به جرائم مرتبط با مواد مخدر و روان گردان از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است. در نظام‌های حقوقی داخلی در این خصوص که آیا رسیدگی‌های مربوط به جرائم مواد مخدر و روان گردان همانند هر رسیدگی عادی دیگری مشمول موازین دادرسی عادلانه می‌باشد یا خیر، رویکردهای متفاوتی اتخاذ شده است. بررسی این موضوع در نظام حقوقی ایران در پرتو موازین دادرسی منصفانه در قانون اساسی و موازین شریعت اسلامی از اهمیت خاصی برخوردار است.

بنابراین، لازم است تا آیین حاکم بر رسیدگی‌های مربوط به جرائم مواد مخدر و روان گردان مورد بررسی و بحث قرار گیرد. منصفانه بودن دادرسی در رسیدگی‌های مربوط به مواد مخدر چگونه تضمین می‌شود؟

نظر به اهمیت این موضوع، نشستی با عنوان حق بر دادرسی عادلانه در رسیدگی‌های مربوط به مواد مخدر و روان گردان با حضور دکتر غلامحسین کوشکی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر محمدرضا رهبر پور (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی) و آقای علی عزیزاده (مدیرکل حقوقی و امور مجلس ستاد مبارزه با مواد مخدر) در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی (سالن شهید بهشتی) در مورخ ۲۴ مهرماه ۱۳۹۷ از ساعت ۱۴ تا ۱۶ برگزار گردید.

دادرسی منصفانه یا عادلانه به عنوان یک حق بشری شامل حقوق متعددی در تمام مراحل مختلف رسیدگی می‌شود. مهم‌ترین معیارها یا موازین دادرسی منصفانه در قانون اساسی ذکر می‌شوند. با این حال، معیارهای دقیق‌تر و مفصل‌تر در آیین دادرسی کیفری تدوین و پیش‌بینی می‌شوند. هر دادگاه اعم از ملی و یا بین‌المللی ملزم به رعایت موازین دادرسی منصفانه می‌باشد. دادرسی منصفانه، از جمله، شامل رعایت اصل مشروعیت تحصیل دلیل، داشتن وکیل، محاکمه در زمان معقول، تفهیم اتهام به زبانی که متهم درک نماید، رفتار انسانی با متهم، استقلال قضایی، بی‌طرفی قاضی، برابری سلاح‌ها و توجه به بزه دیده می‌شود.

چالش‌ها:

مهم‌ترین چالش‌ها در حوزه رسیدگی‌های جرائم مواد مخدر و روان‌گردان را می‌توان در موارد زیر دانست:

الف- تحصیل دلیل

ب- عدم رعایت اصل تساح سلاح‌ها

ج- عدم تفکیک موازین رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان (به مثابه جرائم سازمان‌یافته) از جرائم عادی

د- عدم توجه کافی و دقیق به حقوق دفاعی متهم

توصیه‌های سیاستی:

۱- توجه جدی به اصل مشروعیت تحصیل دلیل:

تحصیل دلیل یکی از موضوعات اساسی دادرسی کیفری را تشکیل می‌دهد تا آنجا که بدون وجود دلیل، امکان انتساب جرم و به تبع آن اجرای مجازات وجود ندارد. در دعاوی کیفری برخلاف امور مدنی با اصل تحصیل آزادانه دلیل روبه‌رو هستیم؛ بنابراین اصل می‌توان با توسل به انواع و اقسام ادله مبادرت به اثبات جرم کرد. با این وصف، در راستای حمایت از کرامت انسانی اصل یاد شده از طریق «اصل مشروعیت تحصیل دلیل» محدود شده است. هرچند که به صورت صریح این اصل در قانون آیین دادرسی کیفری مورد توجه قرار نگرفته است، اما با

توجه به اصول آیین دادرسی کیفری و نیز از طریق اعلام ممنوعیت شکنجه «اصل سی و هفتم قانون اساسی» می‌توان بر پذیرش این اصل صحه گذاشت.

اما در نظام‌های مختلف حقوقی اصل مشروعیت تحصیل دلیل در جرائم مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته با چالش‌ها و موانع جدی‌ای روبه‌رو بوده است. از این‌رو در سابقه قضایی نظام حقوقی ما نظریه کمیسیون حقوقی دادستانی کل کشور و یا دستورالعمل معاملات صوری صادره از سوی فرماندهی نیروی انتظامی ملاحظه می‌شود. به نظر می‌رسد که رویه قضایی ما گستره پذیرش دلایل نظیر دلایل اکتسابی از سوی مخبران و یا سایر موارد مورد پذیرش ضمنی قرار گرفته است.

از دیدگاه مطالعات تطبیقی فرایند تحصیل ادله در همه جرائم یکسان نیست. برای نمونه بخش بیست و پنجم کتاب چهارم قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه به نام آیین دادرسی قابل اجرا برای جرائم و بزهکاری سازمان‌یافته از ماده ۷۳-۷۰۶ تا ۱۰۶-۷۰۶ اختصاص یافته است. در این مواد نظارت و نفوذ در باندهای مجرمانه طی ضوابطی مورد تأیید قرار گرفته است؛ اما این نفوذ در باندهای مجرمانه نباید منجر به تحریک به ارتکاب جرم نشود و خدعه و نیرنگ نیز به کار نرود. از سوی دیگر این اقدامات باید تحت نظارت مقام‌های قضایی به کار رود.

در حال حاضر وضعیت آشفته‌ای از این حیث در رسیدگی به جرائم مواد مخدر ملاحظه می‌شود. از یک سو دلایل سنتی و شیوه‌های تحصیل آن به صورت سنتی تکاپوی کشف جرائم این حوزه نیست و از سوی دیگر شیوه‌های خارج از ضوابط قانونی در سکوت قانون ممکن است از حدود و ضوابط منصفانه و منطقی خارج گردد و حقوق و آزادی‌های اشخاص را تهدید نماید.

از این‌رو باید در مقررات قانونی ضمن پذیرش اصل مشروعیت تحصیل ادله استثنائات آن به‌ویژه از حیث جرائم مواد مخدر تبیین گردد. از سوی دیگر ضوابط و معیارهای حاکم بر تحصیل ادله روشن و مشخص گردد.

۲- افتراق سازی آیین رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان از سایر جرائم:

تردیدی نیست که جرائم مواد مخدر و روان‌گردان نسبت به بسیاری از جرائم عادی دیگر (مثلاً توهین، افترا و ...) متفاوت هستند؛ بنابراین، منصفانه نیست که موازین دادرسی در همه جرائم

مشابه باشد. برای نمونه تحصیل دلیل در جرائم مواد مخدر نیازمند آیین رسیدگی افتراقی است. همچنین در بحث حقوق دفاعی یا برابری سلاح‌ها باید این افتراق صورت گیرد.

۳- همفکری و مشارکت دانشگاه‌ها و نهادهای اجرایی برای آسیب‌شناسی و ارائه راه‌حل به قانون‌گذار:

نهادهای اجرایی که به‌طور عملی با رسیدگی‌های مربوط به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان درگیر هستند بهتر می‌توانند آسیب‌های این نوع رسیدگی‌ها را تشخیص دهند. از سوی دیگر، دانشگاه‌ها فرصت و ظرفیت کافی را برای تحلیل این آسیب‌ها و ارائه راه‌حل‌های علمی دارند؛ بنابراین، همفکری و مشارکت این دو می‌تواند دست‌کم در حوزه کارآمد سازی دادرسی منصفانه در حوزه رسیدگی به مواد مخدر و روان‌گردان مؤثر و سودمند باشد.

۴- تهیه پیشنهادات و لوایح مورد نیاز:

بررسی دقیق کارشناسی آیین رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان می‌تواند زمینه ارائه پیشنهادهای دقیق علمی و در صورت نیاز پیش‌نویس لوایح مورد نیاز برای اصلاح قوانین موجود یا حتی ارائه پیش‌نویس یک قانون جدید را فراهم سازد.

۵- تدوین الگوی آیین دادرسی رسیدگی منصفانه به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان:

ارائه یک الگوی مناسب در حوزه رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان نه تنها مشکلات مربوط به این حوزه را برطرف می‌کند و انتقادات مجامع بیرونی را پاسخ می‌دهد بلکه می‌تواند در دنیا به‌عنوان یک الگو مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، لازم است تا جمعی از صاحب‌نظران حوزه‌های مرتبط با آیین دادرسی منصفانه درخصوص رسیدگی به جرائم مواد مخدر و روان‌گردان در همکاری و همفکری علمی چنین الگویی را تنظیم کنند و پس از بررسی و نقد در اختیار نهادهای ذی‌ربط قرار داده شود.